

ЗАХИСТ ПРАВА ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ НА ОСОБИСТЕ ЖИТТЯ

Свадебна Н.І.,

*Асистент кафедри цивільного права та процесу
Юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Свадебна Н.І. Захист права фізичної особи на особисте життя

Стаття присвячена захисту права фізичної особи на особисте життя та вивчення проблем нормативно-правового закріплення права особи на приватність спілкування. Досліджені питання поваги до приватного життя, узагальнені норми процесуального законодавства України та рішення Європейського суду з прав людини щодо допустимості втручання органами розслідування в приватне життя. Розглянуто та досліджено нормативно-правові акти, що регулюють порядок отримання згоди фізичної особи на обробку її даних. На основі зроблених висновків обґрунтовано наводяться пропозиції щодо вдосконалення законодавства в сфері збору даних фізичних осіб – підприємців. У статті характеризуються основні принципи міжнародного законодавства щодо правового захисту інформації з обмеженим доступом та іноземний досвід їх реалізації. Проаналізовано позиції науковців щодо захисту особистого життя фізичної особи. Проаналізовано позитивні новели Закону України «Про захист персональних даних», а також наявні в ньому прогалини. З'ясовано, що згодою суб'єкта персональних даних є добровільне волевиявлення фізичної особи (за умови її поінформованості) щодо надання дозволу на обробку її персональних даних відповідно до сформульованої мети їх обробки. Досліджено поняття недостовірної інформації та склад правопорушення при поширенні такої інформації. Проаналізовано судову практику, зокрема, Верховний суд України зазначає, що юридичним складом правопорушення при поширенні недостовірної інформації є сукупність таких обставин, як поширення інформації, тобто доведення її до відома хоча б однієї особи у будь-який спосіб; поширена інформація стосується певної фізичної чи юридичної особи, тобто позивача; поширення недостовірної інформації. Зроблені узагальнення сформованого в Україні та зарубіжного досвіду щодо захисту приватного життя фізичної особи. Досліджено умови застосування спростування недостовірної інформації для захисту права фізичної особи на особисте життя від порушень, які виникають в результаті поширення про неї такої інформації.

Ключові слова: фізична особа, право на особисте життя, спосіб захисту, втручання в приватне спілкування, таємниця спілкування, персональні дані, згода на обробку даних, інформація з обмеженим доступом.

Svadeba N.I. Individual's right to privacy protection

The article is devoted to the individual's right to privacy protection and the study of legal consolidation of the individual's right to privacy of communication problems. Issues of respect for private life, generalized norms of procedural legislation of Ukraine and the European Court of Human Rights decisions on the admissibility of interference by investigators in private life are studied there.

The normative legal acts that regulate the procedure for obtaining the consent of an individual to the processing of his / her data are considered and researched there. On the basis of author's conclusions the concerning improvement of the legislation in the field of data collection of physical persons - businessmen are substantiated. The article characterizes the basic principles of international legislation on the legal protection of information with limited access and foreign experience of its implementation. The positions of scientists on the protection of an individual's personal life are analyzed. The positive novelties of the Law of Ukraine "On Personal Data Protection", as well as the gaps in it are analyzed there. It was found that the consent of the personal data subject is the voluntary expression of the individual's will (provided that the person is informed) to grant permission for the processing of his / her personal data in accordance with the stated purpose of its processing. The notion of unreliable information and the composition of the offense in the dissemination of such information are studied. Judicial practice is analyzed, in particular, the Supreme Court of Ukraine notes that the legal composition of the offense in the dissemination of inaccurate information is a set of circumstances such as dissemination of information, that is bringing it to the notice of at least one person in any way; the information disseminated relates to a specific individual or legal person, that is the plaintiff; dissemination of unreliable information. It is made generalizations of the experience formed in

Ukraine and abroad concerning protection of individual's private life. The conditions of application of refutation of unreliable information for protection of individual's right to private life from the infringements which arise as a result of distribution of such information are studied there.

Key words: individual, right to privacy, method of protection, interference in private communication, secrecy of communication, personal data, consent to data processing, information with limited access.

Постановка проблеми. Проблеми правового регулювання та охорони суспільних відносин у сфері приватного життя особи завжди залишалися дискусійними у правовій науці. Такий постійний інтерес науковців до даного питання визначався декількома основними обставинами. Насамперед, це обумовлюється доволі специфічною сферою. Адже сфера приватного життя визначається поняттям особистої свободи фізичної особи та не може зазначати безцеремонного втручання з боку законодавця, оскільки тісно співвідноситься із сферами людської життєдіяльності, які знаходяться за межами правового регулювання. І складність позитивного законодавчого врегулювання приватного життя людини полягає, перш за все, у визначенні та встановленні меж, які з точки зору моральних засад суспільства є доступними і не будуть розглядатися як неправомірне втручання законодавця у лоно внутрішньої духовності, моральності та інтимності людських почуттів. Саме такий погляд і визначив домінування у питанні правового впливу на стосунки, що складаються у сфері людської приватності переважно охоронної функції права

Взагалі ж засадами позитивного правового регулювання та охорони відносин у сфері приватного життя виступає Конституція України, що у статтях 30-32 закріплює основні положення, якими гарантуються права на недоторканність житла, таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, а також заборона втручання в особисте та сімейне життя.

Основними науково-теоретичними джерелами цієї статті, крім законодавчої бази, є праці вчених, які активно досліджували питання поваги до права фізичної особи на особисте життя та відповідальність фізичної особи за розголошення таємниці особистого життя. Зазначеним питанням приділяли увагу А.В. Белоусов, В.Г. Гончаренко, Ю.М. Грошевий, Є.О. Дідоренко, І.М. Доронін, С.Ю. Ільченко, Є.Г. Коваленко, О.Р. Михайленко, В.Т. Маляренко, О.В. Оніщенко, П.М. Поляков, М.А. Погорецький, О.П. Радкевич, І.В. Селюков, В.М. Тертишник, А.Г. Цветков, О.Л. Чорнобай, М.Є. Шумило та ін.

Незважаючи на це, нові завдання, що висувуються до права захисту фізичної особи на особисте життя, до проблем отримання згоди фізичної особи на обробку її персональних даних, спростування недостовірної інформації як спосіб захисту права фізичної особи на особисте життя, змушують нас повернутися до цієї проблеми.

Мета та завдання дослідження. Актуальність статті полягає у дослідженні теоретичних положень, що розкривають сутність поваги до захисту права фізичної особи на особисте життя. Метою даної статті є визначення та аналіз проблем при отриманні фізичної особи для збору її персональних даних, а також узагальнення сформованого в Україні та передового зарубіжного досвіду щодо захисту приватного життя фізичної особи. Важливим є визначення умов застосування спростування недостовірної інформації для захисту права фізичної особи на особисте життя від порушень, які виникають в результаті поширення про неї такої інформації.

Викладення основного матеріалу. На сьогоднішній день Україна знаходиться на перехідному етапі від формування до утвердження справжньої правової та демократичної держави в якій найвищою цінністю є людина. Переймаючи провідний досвід європейських колег з питань захисту основоположних прав людини, саме права на особисту недоторканість та права на таємницю приватного життя, Україна закріпила на законодавчому рівні правові гарантії захисту цих базових свобод прийнявши Закон України «Про захист персональних даних». Особливість виокремлення особистої інформації у категорію «персональні дані» із усією всезагальною інформацією про людину зумовлено тим, що дана інформація є найбільш вразливою та несанкціоноване поширення якої може порушити нормальний ритм життя особи. Відповідно до статті 2 Закону України «Про захист персональних даних», персональними даними є відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована [1]. І у праві ЄС, і у праві РС «персональні дані» визначаються як інформація, що пов'язана з ідентифікацією або можливою ідентифікацією фізичної особи, тобто інформація про особу, ідентичність якої відкрито встановлена або ж може бути встановлена за допомогою отримання додаткової інформації. Особа, персональні дані якої обробляються, визначається як «суб'єкт персональних даних» [2, с.39].

Перш за все, інформація про фізичну особу цікавить суб'єктів господарювання із якими особа вступає у трудові відносини. Тобто, розглядаючи правовідносини між працедавцем та фізичною особою, як працівником або особи, що тільки влаштовується на роботу, то отримання достовірної інформації є запорукою

подальшої плідної роботи між ними. Законодавство України передбачає, що при укладенні трудового договору громадянин зобов'язаний подати паспорт або інший документ, що посвідчує особу, трудову книжку, а у випадку, передбачених законодавством, - також документ про освіту, про стан здоров'я та інші документи [3]. На практичному рівні склалося, що вся інформація що була отримана при прийнятті особи на роботу, в подальшому буде використана для формування бази даних працівників суб'єкта господарювання, в межах та достатній сукупності для виконання необхідних завдань.

Згодою суб'єкта персональних даних є добровільне волевиявлення фізичної особи (за умови її поінформованості) щодо надання дозволу на обробку її персональних даних відповідно до сформульованої мети їх обробки. Таким чином виходить, що така згода може бути надана особою у письмовій формі, а також, зокрема, закріплена на магнітній кіно-, фото-, відеоплівці. В свою чергу, для проведення державної реєстрації бази персональних даних, що знаходяться у віданні підприємства, установи чи організації, відомості якої обробляються у базі даних, що підлягають реєстрації (стаття 9 Закону України «Про захист персональних даних» [1]. Однак, при зборі персональних даних осіб із якими суб'єкт господарювання працює значний проміжок часу, а також із суб'єктами із якими планує встановити партнерські відносини, може зустрітися із рядом різних випадків при отриманні згоди на обробку персональної інформації, а саме: особа погоджується надати власні дані для збору та включення до бази даних та надає письмову згоду на їх обробку в подальшому; особа надає письмову згоду на обробку персональних даних, але із застереженням; особа категорично відмовляється надавати згоду на обробку її персональних даних та внесення їх у бази даних; і на кінець, персональні дані особи володільцю персональних даних стали доступні до прийняття Закону України «Про захист персональних даних».

Необхідно відмітити, що з 2011 році в Україні посилились заходи відповідальності за порушення законодавства у сфері захисту персональних даних. Тому, на думку О.В.Оніщенко тут існує декілька варіантів виходу із ситуації. Якщо мова йде про персональні дані, які особа повинна надати при вступі у ті чи інші правовідносини, згідно із чинним законодавством, обов'язково слід виходити із того, що згода приймається. Тобто, окремо її надавати не потрібно. При цьому за фізичною особою зберігаються усі права щодо її персональних даних, передбачені законодавством. Інший варіант – передбачити алгоритм дій для володільця персональних даних у випадку, якщо суб'єкт таких даних не дає згоди на їх використання [4, с.174]. Варто відзначити, що існує чимало позитивних моментів при наданні згоди на збір та обробку персональних даних фізичною особою. В першу чергу, Т.Степаненко зазначає, що кадровим службам варто було б пояснити працівникові, що вимагає знищити його персональні дані, що зберігання персональних даних необхідне для того, щоб при потребі працівник міг отримати архівні довідки, копії документів, що містять відомості про нього, які можуть бути використані при оформленні пенсії, для підтвердження стажу тощо [5].

Характеризуючи спростування недостовірної інформації як спосіб захисту права на особисте життя, перш за все, слід зупинитися на таких питаннях, як поняття недостовірної інформації та склад правопорушення при поширенні такої інформації. Узагальнюючи судову практику, Верховний суд України зазначає, що юридичним складом правопорушення при поширенні недостовірної інформації є сукупність таких обставин, як поширення інформації, тобто доведення її до відома хоча б однієї особи у будь-який спосіб; поширена інформація стосується певної фізичної чи юридичної особи, тобто позивача; поширення недостовірної інформації, тобто такої, яка не відповідає дійсності; поширення інформації, що порушує особисті немайнові права, тобто або завдає шкоди відповідним особистим немайновим благам, або перешкоджає особі повно і своєчасно здійснювати своє особисте немайнове право [6]. Вказане в рівній мірі стосується й права фізичної особи на особисте життя.

Слід зазначити, що в теорії цивільного права традиційно виділяють наступні елементи цивільного правопорушення (умови цивільно-правової відповідальності): протиправність поведінки правопорушника; наявність у потерпілого шкоди; причинний зв'язок між протиправною поведінкою особи і заподіяною нею шкодою; вина особи, яка заподіяла шкоду [7, с.9].

Враховуючи положення судової практики, визначимо умови цивільно-правової відповідальності за порушення права на особисте життя при поширенні недостовірної інформації про особу. Першою умовою є протиправна поведінка порушника – поширення недостовірної інформації, тобто доведення її до відома хоча б однієї особи у будь-який спосіб. Верховний суд України під поширенням інформації розуміє опублікування її у пресі, передання по радіо, телебаченню чи з використанням інших засобів масової інформації, поширення в мережі Інтернет чи з використанням інших засобів комунікаційного зв'язку; викладення в характеристиках, заявах, листах, адресованих іншим особам; повідомлення в публічних виступах, в електронних мережах, а також в іншій формі, хоча б одній особі. Так, зазначення й іншої форми дозволяє стверджувати, що, наприклад, повідомлення інформації в бесіді хоча б одній особі також є формою її поширення. Поши-

рення інформації також є вивішування (демонстрація) в громадських місцях плакатів, гасел, інших творів, а також розповсюдження серед людей листівок, що за своїм змістом або формою порочать гідність, честь фізичної особи або ділової репутації фізичної чи юридичної особи.

Слід звернути увагу, що Верховний Суд України визначає, що повідомлення оспорюваної інформації лише особі, якої вона стосується, не може визнаватися її поширенням, якщо особа, яка повідомила таку інформацію, вжила достатніх заходів конфіденційності для того, щоб ця інформація не стала доступною третім особам [6].

В той же час, право на спростування за статтею 277 Цивільного кодексу України виникає у разі поширення недостовірної і негативної інформації (яка презюмується недостовірною). У випадку доведення достовірної негативної інформації, спростовуватися вона не повинна. Право на спростування виникає у разі поширення негативної недостовірної та позитивної недостовірної інформації. Всі чотири виділені нами види інформації, яка може поширюватися, мають спільні риси у тому, що при поширенні кожної з них, можуть бути порушені особисті немайнові права особи, зокрема, право на особисте життя. Різниця в тому, що у випадку поширення позитивної недостовірної інформації на позивача покладається обов'язок довести, що інформація є недостовірною; у випадку поширення негативної недостовірної інформації, якщо відповідач не доведе, що така інформація є достовірною, то позивач має право на спростування. Щодо достовірної інформації, то її поширення (як позитивної так і негативної) захищається через режим таємниць, що повною мірою стосується й права на особисте життя [8].

Таким чином, якщо суд визнає поширену недостовірну інформацію оціночним судженням, то у особи виникає право на відповідь та (або) на відшкодування моральної шкоди за приниження честі, гідності чи ділової репутації. Право на спростування недостовірної інформації щодо особи, яка померла, належить членам її сім'ї, близьким родичам та іншим заінтересованим особам. Слід зауважити, що в даному випадку має місце захист саме права на інформацію про особисте життя, оскільки право на особисте життя зникає зі смертю особи, адже особисте життя є невіддільним від особи, а залишається лише інформація про нього. Згідно статті 277 Цивільного кодексу України спростування недостовірної інформації здійснюється у таких же спосіб, у який вона була поширена. Якщо недостовірна інформація міститься у документі, який видала юридична особа, цей документ має бути відкликаний [8].

Досліджуючи генезу міжнародного законодавства в сфері правого захисту та у національному законодавстві окремих держав слід дійти висновку, що на сучасному етапі його розвитку мають місце тенденції розширеного тлумачення змісту особистих прав людини. Якщо в міжнародних договорах, укладених у 1948-1966 роках, задекларовано права особи на недоторканість особистого та сімейного життя, таємницю комунікацій тощо, то у нормативних актах, прийнятих у сучасний період здебільшого йдеться про право на приватність, що є комплексною правомочністю фізичної особи, яка включає право недоторканності особистого та сімейного життя, таємниці кореспонденції, недоторканності житла, а також заборони катування, нелюдського та такого, що принижує гідність поводження, використання у медичних та інших дослідках. Існуючі у сучасній міжнародно-правовій доктрині підходи до визначення конституційно-правового статусу особи в державі в повній мірі знайшли своє відображення в цьому напрямку, враховуючи сучасні надбання теорії та практики правозахисної діяльності.

Висновки. Таким чином, запровадження у вітчизняне законодавство про інформацію з обмеженим доступом принципів ООН та Європейського Союзу щодо захисту інформації з обмеженим доступом, на наш погляд, потребує внесення змін до статті 4 Закону України «Про доступ до публічної інформації» шляхом доповнення її частиною другою, де слід зазначити засади використання інформації з обмеженим доступом у роботі суб'єктів владних повноважень. Слід також відзначити, що чинне законодавство не відповідає сучасним напрямкам у розмежуванні службової і професійної таємниць та закріплює поняття «професійна таємниця» в безпосередньому зв'язку зі здійсненням державної служби, що на наш погляд, не є правильним. Розробка спеціального закону дозволила б частково врегулювати відносини між суб'єктами, що здійснюють певну професійну діяльність, та їх клієнтами, які довіряють важливу для них інформацію. Напрошується і висновок, що за наявності всіх умов складу правопорушення при поширенні недостовірної інформації. Яким порушується право фізичної особи на особисте життя, вона має право на спростування такої інформації. А тому наведені висновки вказують не лише на перспективи подальших наукових досліджень право фізичної особи на особисте життя, виявлення особливостей його захисту, а також мають важливе значення й для практики, сприяючи виробленню чіткого механізму захисту суб'єктивного права на особисте життя. Не дивлячись на досить динамічний розвиток законодавства України у сфері захисту персональних даних фізичної особи, залишається коло проблем, які ще потребують подальшого вирішення, як на національному, так і на локальному рівнях. Варто наголосити, що в умовах сьогодення, пересічному громадянину важко

захищати свої права та інтереси з питань забезпечення конфіденційності власного життя за умов широкого інформаційного простору та надзвичайно бурхливого розвитку технологічних засобів зі збору інформації.

Список використаних джерел:

1. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 № 2297 – VI (в редакції від 09.06.2013 р.) // *Відомості Верховної Ради України*. 2010. №34. ст.481.
2. Посібник з європейського права у сфері захисту персональних даних. К.: К.І.С., 2015. 216 с.
3. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. // *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971 р.
4. Оніщенко О.В. Персональні дані працівників: деякі особливості використання // *Вісник Академії адвокатури України*. 2012. Число 3. С. 173-175.
5. Т. Степаненко «Працівник не дає згоди на обробку персональних даних: що робити» // *Журнал «Довідник кадровика»*. №12. 2011 р.
6. Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27.02.2009 р. № 1 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09#Text (дата звернення 01.07.2021 р.)
7. Заїка Ю.О. Українське цивільне право: Навчальний посібник. К:Істина, 2005. 312 с.
8. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року // URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 01.07.2021 р.)